

APOSTOLSKI VIZITATOR AGOSTINO VALIER – POBUDNIK OBNOVE
KOMPLEKSA CERKVE SV. JURIJA V PIRANU.
INTERPRETACIJA HISTORIČNIH VIROV KOT IZHODIŠČE
KONSERVATORSKIH RAZISKAV

Mojca Marjana KOVAČ

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Piran, SI-6330 Piran, Trg bratstva 1
e-mail: mojcam.kovac@guest.arnes.si

IZVLEČEK

Od leta 1989 poteka spomeniškovarstveni projekt celovite obnove cerkve sv. Jurija, katerega ključni namen je izboljšanje stanja ohranjenosti in prezentacija spomenika. Za to nalogo je bilo potrebno zbrati ohranjene vire, kot so upodobitve cerkvenega kompleksa in pisni viri. Avtorica v prispevku predstavlja stanje cerkve in drugih zgradb kompleksa cerkve sv. Jurija v 16. stoletju, v obdobju, ko so se odločali o temeljiti obnovi. Pri preučevanju arhivskih virov, zbranih rezultatov konservatorskih raziskav in ohranjenih materialnih ostankov predhodnih faz cerkve in njene opreme, ki so pomembni za stavbnozgodovinski razvoj cerkve, je mogoče interpretirati ključne dogodke, ki so bili odločilni za nadaljnji potek obnove cerkvenega kompleksa od konca 16. stoletja do ponovne posvetitve cerkve leta 1637.

Ključne besede: apostolski vizitator, sakralni kompleks sv. Jurija, arhivske in konservatorske raziskave

IL VISITATORE APOSTOLICO AGOSTINO VALIER – PROMOTORE DEL RESTAURO
DEL COMPLESSO DELLA CHIESA DI SAN GIORGIO A PIRANO.
INTERPRETAZIONE DI RISORSE STORICHE QUALE PUNTO DI PARTENZA
PER LE RICERCHE SULLA CONSERVAZIONE DEI BENI

SINTESI

Dall'anno 1989 si sta svolgendo un progetto di tutela dei monumenti storici per il restauro della chiesa di San Giorgio. Lo scopo principale dell'intervento è quello di migliorare lo stato di conservazione e conferire al monumento una più bella presentazione. Per portare a termine il lavoro è stato necessario raccogliere gli elementi che si sono conservati, come le rappresentazioni del complesso e le fonti scritte. L'autrice presenta lo stato in cui si trovava la chiesa e le altre costruzioni del complesso di San Giorgio nel XVI secolo, nel periodo in cui si era deciso di rinnovare a fondo l'intero complesso architettonico. Sulla base dello studio delle fonti di archivio, dei risultati raccolti nel corso delle ricerche degli esperti per la conservazione dei beni e dei reperti materiali rimasti dalle fasi precedenti alla nuova costruzione della chiesa e del complesso, tutti elementi importanti per lo sviluppo architettonico storico, possiamo interpretare gli avvenimenti principali che furono decisivi per il rinnovo del complesso della chiesa dalla fine del XVI secolo fino alla nuova consacrazione della chiesa nel 1637.

Parole chiave: visitatore apostolico, complesso sacrale di San Giorgio, ricerche di archivio e di conservazione dei beni

UVOD

V drugi polovici 16. stoletja je bilo mesto Piran gospodarsko, ekonomsko in politično na vrhu svojih moči. Piran si je zagotovil pomembno vlogo med istrskimi mesti, ki so bila pod beneško oblastjo, predvsem z utrditvijo gospodarske in ekonomske moči v vodilno mesto, ki je slovelo po pridelavi soli. Odras ugodnega gospodarskega in političnega stanja mesta je bila rast prebivalstva, razvoj in širitev mesta do roba, ki ga je varovalo mestno obzidje (Caprin I, 1968, 128–132). Obzidje je bilo v prvi polovici 16. stoletja premaknjeno na skrajni rob mesta, kjer se je ohranilo do danes. Gradbena aktivnost mesta je bila prav v tem času najvišja. Med pomembne javne zgradbe, ki so odraz blaginje mesta, sodi glavna mestna cerkev. Cerkev, ki si je že zgodaj pridobila status kapiteljske cerkve z ustanovitvijo kolegija kanonikov, lahko imenujemo tudi stolnica, je posvečena sv. Juriju, zaščitniku mesta (Mihelič, 1995, 7–8). Na vrhu hriba postavljena cerkev in druge pripadajoče zgradbe ob njej so bile zgrajene že pred mnogimi stoletji.

Čas druge polovice 16. stoletja zaznamuje tudi splošna cerkvena obnova, ki želi s tridentinskimi reformami utrditi temeljna načela krščanstva, ki jih je omajalo reformacijsko gibanje. Benetke so s svojo po-

litično in ekonomsko ureditvijo ter odprtostjo močne mestne države nudile zatočišče številnim tujcem, ki so bili preganjani zaradi naprednih in drugačnih idej. Beneška država, ki je bila velesila na Jadranu, se je pogosto politično postavila nasproti cerkveni vatikanski oblasti. Na področju cerkvene gradbene dejavnosti predstavlja po letu 1550 največji projekt gradnja nove katedrale sv. Petra v Rimu (Tafari, 1992).

V skladu s tridentinskimi reformami in z namenom pregleda in obnove Cerkve je papež Gregor XIII. izbral veronskega škofa Agostina Valiera za vizitatorja Dalmacije in Istre. Vizitacijsko poročilo Agostina Valiera z naslovom *Istriae Visitatio Apostolica 1579* hrani Archivio Segreto Vaticano v fondu Archivium S. Congregationis Concilli (ASV. ACC). V prepisu in s komentarjem je del, ki obravnava koprsko škofijo, obdelala in objavila Ana Lavrič z namenom, da se ga lahko uporablja kot dragocen vir za proučevanje (Lavrič, 1986, 5–7). Zadano nalogo je apostolski odposlanec opravil temeljito, kar dokazuje ohranjeno zapisano poročilo, v katerem avtor nadrobno opisuje mesta, cerkvene razmere v škofiji in posamezne cerkve (Lavrič, 1986, 2–5). Koprsko škofijo je vizitator pregledal v času med 4. in 22. februarjem 1580. Prav v Piranu se je Agostino Valier soočil z dotrajanim stanjem piranske stolnice in je s svojimi pogledi spodbudil in pospešil prizadevanja za obnovo cerkve. V

Sl. 1: Pogled na cerkveni kompleks sv. Jurija v Piranu, arhiv ZVKDS, OE Piran (Foto J. Jeraša).

Fig. 1: A view of the church of St. George in Piran, Archives of the Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia (IPCHS), Regional Office (RO) Piran (Photo J. Jeraša).

njegovem poročilu sta ohranjena dva zapisa, ki osvetljujejo težnje po obnovi dotrajane cerkvene stavbe. V poročilu vizitator obravnava dejansko stanje cerkve predvsem z liturgičnega pogleda. Opisi oltarjev so skopi, medtem ko so navodila o nakupu nove cerkvene opreme in nadaljnjem uporabljanju natančnejša. Kljub temu omenjeni popis predstavlja dragoceni in najstarejši zapisani vir o stanju cerkvene opreme stare piranske gotške cerkve.

Konservatorske raziskave in umetnostnozgodovinske študije piranske cerkve sv. Jurija dopolnjuje interpretacija ohranjenih arhivskih virov, med katerimi je pomembnejše prav poročilo apostolskega vizitatorja Agostina Valiera.

ARHIVSKI VIRI CERKVENEGA KOMPLEKSA SV. JURIIJA PO GOTSKI OBNOVI

Hrib nad mestom, ki ga na severni strani omejuje morje, predstavlja zelo izpostavljeno lokacijo, saj je pod močnim vplivom vremenskih pojavov, klime in geoloških dejavnikov. Vzpetina ima obliko ozkega in podolgovatega grebena iz fliša. Njegova severna brežina je strmo padajoč klif, medtem ko je južna brežina proti mestu zarastla z grmovjem in oblikovana v terasah.

V zadnji četrtini 16. stoletja je bila piranska kapiteljska cerkev v zelo slabem in propadajočem stanju. Od zadnje temeljite obnove cerkve je tedaj milnilo že skoraj 250 let, o čemer priča ob vhodu v cerkev ohranjena kamnita plošča in napis, da je bila 24. aprila 1344 cerkev ponovno posvečena. Gotska cerkev je imela tri ladje in dolgi korni zaključek ter sedem oltarjev. Pomembno slovesnost ponovne posvetitve takrat nove gotške cerkve so opravili vplivni cerkveni predstavniki: koprski škof Marco Semitecolo, štirje istrski škofje, oglejski patriarh in trije visoki cerkveni dostojanstveniki. Nedvomno je bil to velik dogodek za mesto Piran, saj ga omenja tudi koprski škof Naldini v svojem popisu cerkva. Dogodek je ocenil kot pomemben in veličasten cerkveni shod, ki bi lahko glede na pomembno udeležbo cerkvenih dostojanstvenikov zadostil celo zasedanju koncila (Naldini, 2001, 197–198).

Gotskemu kompleksu je pripadala tudi osmerokotna romanska krstilnica sv. Janeza Krstnika, ki je bila zgrajena najverjetneje že v 9. stoletju (Caprin I, 1968, 83; Rota, 1882, 8).¹ Najnovejše najdbe dokazujejo in potrjujejo, da je na vrhu vzpetine obstajala krščanska cerkev že v obdobju zgodnjega krščanstva in romanike (Snoj, 1993). Vzornik piranskemu romanskemu cerkvenemu kompleksu je bil na območju Furlanije zelo pomemben oglejski bazilikalni kompleks. Glede na romansko arhitekturno zasnovo in značilnosti kompleksa

je možna hipoteza, da je pred cerkvijo in med krstilnico stal vhodni del, imenovan narteks ali atrij.

Z arheološkimi raziskavami v prezbiteriju cerkve so bili odkriti ohranjeni ostanki zidu obzidja, ki je potekalo prečno preko današnjega prezbiterija. Ohranjeni ostanki obzidja nedvomno dokazujejo, da je bila tudi vzpetina vključena v obzidano mesto. Obzidje na vzpetini je bilo ukinjeno ob koncu 13. stoletja, ko je Piran priznal beneško oblast. V zapisu iz konca 15. stoletja Marin Sanudo omenja na vzpetini nad mestom utrdbo, ki je bila že takrat v zelo slabem stanju (Caprin I, 1968, 128).

Posamezni arhivski zapisi od sredine 14. stoletja do vizitacije leta 1580 obravnavajo le manjša obnovitvena in vzdrževalna dela na cerkvi in pripadajočih stavbah, najbolj zanimivi so podatki o nakupu cerkvene opreme in slik. Na podlagi ohranjenih arhivskih dokumentov lahko sklepamo, da v času ponovne posvetitve cerkve leta 1344 še niso bila zaključena vsa dela v cerkvi. Leto po svečani posvetitvi cerkve je slikar Guglielmo da Milano poslikal nišo cerkve s prizori zgodb o sv. Juriju (Caprin II., 1968, 73). Leta 1354 je bil naročen poliptih Marije s svetniki in križanjem (Caprin II, 1968, 73). Poliptih, ki ga je naslikal mojster Paolo Veneziano, sodi med najpomembnejša in izjemna slikarska dela beneškega 14. stoletja. Do leta 1940 je bil poliptih hranjen v kapiteljski knjižnici nad zakristijo cerkve, nato je bil zaradi vojne nevarnosti umaknjen in skupaj z drugimi umetninami odpeljan v Passariano (Hoyer, 2003). Iz arhivskih dokumentov lahko ugotovimo, da je bilo v letu 1365 izplačano naročilo slikarju Simonu iz Reggia, ki je naslikal še en poliptih. Cerkev sv. Jurija naj bi leta 1390 okrasili s stensko poslikavo, in sicer s prizori zgodb iz življenja sv. Jurija, ki jih je naslikal Giovanni da Padova (Caprin II., 1968, 73).

Arhivski viri 15. stoletja pričajo o številnih investicijah in nakupih nepremičnin župnije oziroma kapitlja. Veliko nepremičnin in dohodkov od nepremičnin so si pridobili tudi z oporokami in darili. Proti koncu 15. stoletja je bila utrdba na vrhu hriba v zelo slabem stanju, skoraj že ruševina, kot je zabeležil v svojem itinerariju Marin Sanudo (Kandler, 1983, 52–53). Ob pregledu arhivskih virov je Miheličeva odkrila dokument, datiran z letnico 1505, v katerem je omenjena gradnja kapele v cerkvi sv. Jurija (Mihelič, 1995, 10–11). Morda bi lahko omenjena kapela bila kapela sv. Janeza Krstnika. Omembo kapele povezuje Miheličeva z zapisom Agostina Valierja iz leta 1579, ki v popisu cerkve sv. Jurija navaja kapelo sv. Janeza Krstnika, postavljeno tik ob cerkvi (Lavrič, 1986, 78). Apostolski vizitator v popisu omenja tudi cerkev sv. Janeza Krstnika kot samostojno zgradbo. Stara krstilnica, ki je stala pred cerkvijo sv. Jurija, je imela status samostojne cerkve. Staro krstil-

¹ Rezultati konservatorskih raziskav tal pred cerkvijo (georadar, mikrosonde), ki so bile izvedene med letoma 1995 in 1996, niso potrdile ostankov zidanih struktur, morebitnih temeljev najstarejše krstilnice, ker se na obravnavanem prostoru kulturne plasti predhodnih faz niso nalagale ena na drugo, ampak so bile odstranjene.

nico so najverjetneje porušili ob koncu 16. stoletja, ko se je pričela gradnja podpornega zidu severne brežine in obnova cerkve, saj so njene ostanke uporabili kot gradbeni material za nove gradnje. Arhivski vir o gradnji kapele v cerkvi iz leta 1505 dovoljuje še eno hipotezo, lahko se nanaša na domnevno prizidano kapelo ob južni fasadi cerkve sv. Jurija, na njenem skrajnem zahodnem delu ob pročelju, ki jo je mogoče razpoznati na dveh ohranjenih upodobitvah, ki sta obravnavani v nadaljevanju prispevka. Na delu južne stene cerkve, kjer stoji stranski oltar sv. Krištofa, ki ga je postavila družina Venier, je bila med konservatorskimi raziskavami odkrita na zunanji fasadni steni polkrožno zaključena odprtina, ki nakazuje prehod (Tecno Futur Service, 1995 – poročilo).² V kapitljskem arhivu je ohranjen dokument prav tako iz leta 1505, s katerim je piranski kanonik Giorgio Venier zagotovil piranskemu kapitlju stalne prihodke (Alisi, [1972], 77). Morda je bil lahko to razlog, da bi si lahko piranska družina Venier prizidala kapelo k cerkvi na mestu današnjega oltarja. Bogato arhivsko gradivo vsebuje številne zapise o vzdrževalnih in drugih manjših gradbenih delih na cerkvi. Leta 1512 so bila nujna gradbena dela v zakristiji cerkve sv. Jurija (Mihelič, 1995, 10–11), ki je bila postavljena ob južno stran cerkve. Kasnejši zapis iz leta 1543 omenja zasteklitev oken knjižnice nad zakristijo. Ker se je povescila konica starega zvonika, ki je bil vključen v cerkveno stavbo, jo je leta 1536 popravil tesarski mojster Zuane. Dve leti kasneje je kapitelj naročil beneškemu mojstru Iacomu nove orgle, zato se je mojster začasno naselil v Piranu, kjer je ostal vse do leta 1540, saj je v cerkvi opravljal tudi službo organista. Orgle so tedaj najverjetneje stale še v prezbiteriju – koru. V oltarnem delu cerkve so bile postavljene tudi lesene, bogato rezljane korne klopi.³ Leta 1556 je bil na stroške kapitlja kupljen nov antifonar.

Arhivski podatek iz leta 1548 govori o kamnoseku, mojstru Antoniu, ki je za oltarjem na zidu apsida zamrežil okroglo okno. Omemba apsida potrjuje hipotezo o starejši apsidi, ki jo lahko prepoznamo na sliki, ki se danes nahaja v dvorani mestnega sveta. Hipotezo o predhodni poligonalno zaključeni apsidi, značilni za beneške gotske cerkve, potrjuje tudi ohranjeni leseni model cerkve, ki je ohranjen v piranski cerkvi.

Na podlagi zapisa o naročilu izdelave podstavka in klopi lahko ugotovimo, da so bile že pred letom 1560 v cerkvi sv. Jurija posebne klopi, namenjene članom kapitlja in častnim članom mestnega sveta, ki jih je izdelal mojster Iseppo.⁴ Iz ohranjenega dokumenta iz leta 1563, ki ga Alisi omenja v pregledu arhivskega fonda kapitelj-

skega arhiva, se je Veliki mestni svet odločil in naročil sliko za oltar sv. Jurija, ki jo je plačal mojstru San Marca.

Štiri leta kasneje so s svincem in bakrom popravili streho starega zvonika ter popravili okna nad orglami. Leta 1571 je kapitelj kupil v opekarni Apollonio opeko za povečanje knjižnice sv. Jurija. Spremenjeno knjižnico lahko zasledimo na ozadju slike Marije z otrokom in piranskimi mestnimi očeti. Leto dni kasneje je mojster Iseppo prebelil zakristijo sv. Jurija. Leta 1580 je grof Marco di Pietro Caldana na svoje stroške kupil in dal postaviti tabernakelj na glavni oltar sv. Jurija.

Navedeni podatki o arhivskih virih so povzeti iz popisa Antonia Alisija, ki je sistematično pregledal in popisal kapitljski arhiv župnije sv. Jurija in občinski arhiv v Piranu med letoma 1930 in 1940. Njegove ugotovitve so objavljene in zbrane v knjigi *Pirano, La sua chiesa – la sua storia*, kasneje pa je bilo gradivo objavljeno še v časopisu *La voce di S. Giorgio*.

UPODOBITVE GOTSKEGA CERKVENEGA KOMPLEKSA SV. JURIJA

Predstavo o tem, kakšno je bilo dejansko stanje cerkve in pripadajočih objektov ter drugih stavb na vzpetini, je mogoče presoditi ne le na podlagi posameznih arhivskih zapisov, ohranjenih v kapitljskem in občinskem arhivu (Mihelič, 1995), temveč tudi na podlagi ohranjenih upodobitev mesta. Podoba cerkvenega kompleksa je mogoče preučevati na do sedaj znanih treh ohranjenih slikah, kjer je bil upodobljen pogled na mesto Piran in na cerkveni kompleks, kot ozadje za slike. Upodobitev natančno opredeljene in razpoznavne krajine v zadnjem planu slike slikar pogosto izbere v primeru naročenega dela. Slikar krajinsko ozadje naslika na podlagi skice ali morda le po spominu, zato pogosto tovrstne upodobitve niso posnetki dejanskega stanja. Slikar lahko pokrajino naslika tudi tako, da jo idealizira ali spremeni v posameznostih, morda tudi na željo naročnika. Zato je verodostojnost vsakega detajla upodobitve vprašljiva, kljub temu pa je potrebno obravnavati naslikane krajinske podobe kot dokumente z zgodovinsko vrednostjo.

Najstarejša ohranjena slika s pogledom na mesto Piran je delo znanega beneškega slikarja Vittoreja Carpaccia, ki jo lahko vidimo v muzeju cerkve sv. Antona v Padovi.⁵ Sliko Marija z otrokom in svetniki je naročil minoritski samostan v Piranu slikarju leta 1518, najverjetneje v času njegovega delovanja in bivanja v Istri. Odlikuje jo značilna beneška renesančna postavitev

2 Na notranji strani ni mogoče pregledati stene, ker so bile ob steno postavljene stopnice, ki vodijo na pevski kor.

3 Do leta 1884 so bile ohranjene izrezljane lesene korne klopi, vendar so bile kljub posredovanju Centralne komisije prodane beneškemu trgovcu s starinami (MDZK, 1884). V Evfrazijevi baziliki v Poreču so ohranjene lesene korne klopi, ki so po konceptu in obliki zelo podobne piranskim, okvirna datacija je sredina 15. stoletja (Quinzi, 1999, 153).

4 Ohranjeni leseni model cerkve ima v začetnem delu prezbiterija ob severni in južni stranici postavljene klopi.

5 Musei Antoniani, Padova.

Sl. 2: Vittore Carpaccio: Marija z otrokom in svetniki, 1518, Musei Antoniani, Padova – detalj, Arhiv ZVKDS, OE Piran.

Fig. 2: Vittore Carpaccio: Mary and Infant with Saints, 1518, Musei Antoniani, Padova – detalj, IPCHS archives, RO Piran.

sedeče Marije z otrokom na prestolu v osrednjem delu slike, ki jo poznamo kot ikonografski tip *Sacra conversazione*.⁶ Sprednji del slike zavzema stopnišče, na kateri so postavljene figure svetnikov in angela muzikanta. Naslikana renesančna arhitektura s polkrožnim obokom odpira pogled v ozadje, kjer je upodobljena značilna krajina Pirana. Na vrh golega pobočja hriba je postavljen cerkveni kompleks sv. Jurija. Del pobočja hriba proti mestu je utrjen z zidom in stolpom, ki predstavljata najverjetneje še del utrdbe, imenovane grad sv. Jurija.⁷ Cerkevna stavba je enotne višine, z zvonikom v njenem severozahodnem vogalu. Glede na datacijo slike vidimo upodobljeno gotško cerkev: triladijsko, z dolgim kornim zaključkom. Ob južni ladijski steni so vidne prizidane kapele. Glede na že omenjeno domnevo o morebitni prizidavi kapele in arhivskega podatka iz začetka 16. stoletja bi bila lahko to kapela z oltarjem, nad katerim je imela pokroviteljstvo družina Venier, omenjena tudi v Valierjevem popisu (Lavrič, 1986, 78–79). Kapela se je verjetno odpirala v ladjo cerkve, saj so v strukturi dela zidu južne cerkvene fasade vidni sledovi polkrožne odprtine.⁸ Pred pročeljem cerkve je v času upodobitve še stala centralna stavba – krstilnica, ki je imela osmerokotni tloris in je verjetno takrat niso več uporabljali za krščevanje. Na zahodni strani proti Punti je utrjen zid zaključevala manjša stavba. Ob vzhodnem delu utrdbene-

ga zidu so še vidne skromne zgradbe in stolp, ki so nakažovali domnevni vhod na utrjeni kompleks. Upodobljen kompleks sv. Jurija lahko glede na njegovo zasnovo z ostanki utrdbe opredelimo še kot srednjeveškega. Upodobitev mestne krajinske slike Vittora Carpaccia je izdelana zelo natančno z osebnim občutkom in znanjem (Brejc, 1983, 24), kar kaže na mojstrovo kvaliteto.

Tudi na drugi ohranjeni sliki je zasnova piranskega cerkvenega kompleksa še vedno srednjeveška, vendar lahko ugotovimo posamezne spremembe, ki so nastale v osemdesetih letih, kolikor je preteklo od Carpacciove upodobitve. Osrednji del slike zavzema Marija z otrokom na prestolu in svetnikoma Markom in Jurijem ob straneh. Figuralno kompozicijo uokvirja ločna arhitektura, ki jo nosita stebra. Na levi in desni strani Marije se odpirata polkrožni ločni odprtini, na eni strani s pogledom na piransko krajino v ozadju in na drugi strobenatačem. Mesto z obzidjem in stolpi je naslikano veliko

Sl. 3: Domenico Tintoretto: Marija z otrokom in piranskimi mestnimi očeti, Mestna hiša, Piran, začetek 17. stoletje – detalj, Arhiv ZVKDS, OE Piran (Foto J. Jeraša).

Fig. 3: Domenico Tintoretto: Mary and Infant with Dignitaries of Piran, Town hall, Piran, beginning of the 17th Century – detalj, IPCHS archives, RO Piran (Photo J. Jeraša).

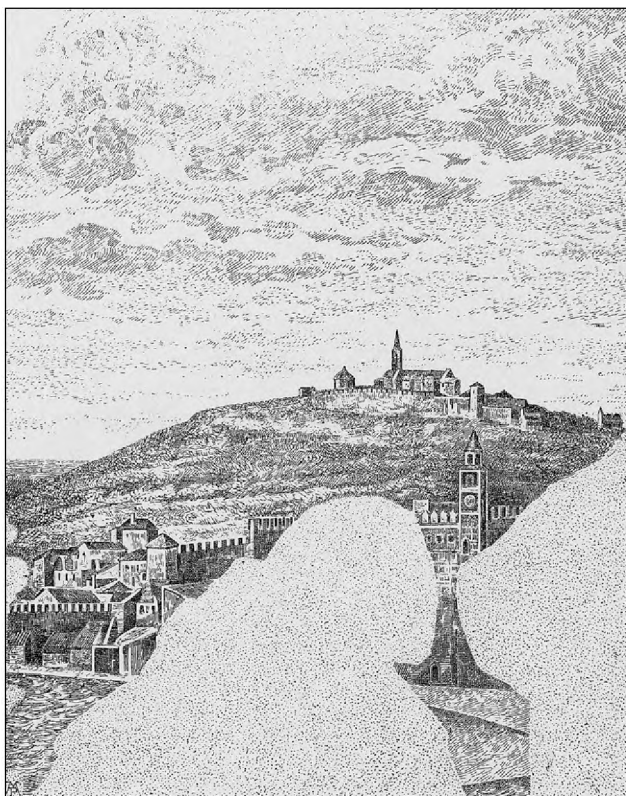
6 V času beneškega renesančnega slikarstva je bil razširjen ikonografski motiv, imenovan *Sacra Conversazione*, v prevodu imenovan Sveti razgovor, kjer je upodobljena Marija z otrokom kot osrednja figura med svetniki, ki v umirjeni kompoziciji "molče bivajo drug ob drugem" (Menaše, 1971, 1870).

7 Caprin, 1968, 124–125, je objavil risbo tlorisa mesta Piran z označenimi predeli mesta in spomeniki. Vzpetina nad mestom, na kateri stoji kompleks sv. Jurija, je imenovana CASTELLO. Med arheološkimi raziskavami med letoma 1991–1992 so bili odkriti pod današnjo cerkveno ladjo deli zidov in temeljev predhodnih objektov, ki bi lahko zaradi izjemne oblike pripadali utrdbeni arhitekturi. Rezultati georadarskih raziskav leta 1994 kažejo na morebiten obstoj zidane strukture v liniji že odkritega zidu.

8 Iz dokumentacije poteka obnove zunanjsčine cerkve leta 2000, elaborat Tecno Futur Service1996.

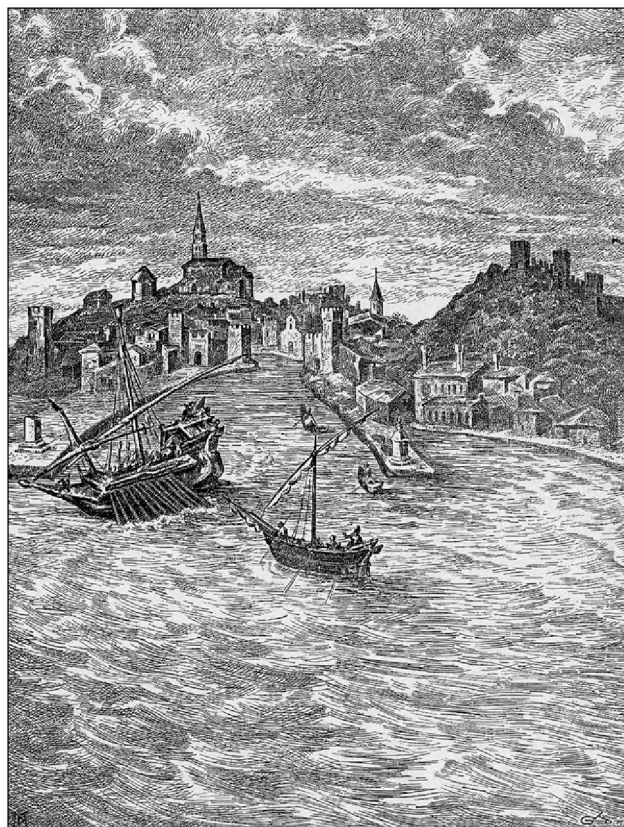
bolj razgibano in dramatično. Na vrhu hriba stoječa cerkev sv. Jurija ima v severozahodni vogal postavljen cerkveni zvonik. K triladijski cerkvi s podolgovatim korom je dodana apsida, ob južno stranico prezbiterija pa prizidana zakristija, ki izstopa iz linije južne stene ladje. V južnem ladijskem delu je ob pročelju dodana še kapela. Najvišja je strešina nad ladjo, nato se strešini dolgega kora in apsida postopoma znižujeta. Pred cerkvijo še stoji osmerokotna krstilnica. Utrdbeni zid južnega pobočja je že odstranjen. Stavba, ki stoji pred krstilnico, je morda le še ostanek utrdbe, imenovane grad. Datacija in avtorstvo omenjene upodobitve nista znani, obstajajo domneve na podlagi preučevanj, da bi lahko bila slika dokončana leta 1578, izplačana naj bi bila Domenicu Tintoretu. Ker so strokovnjaki na sliki prepoznali več avtorjev in domnevne dopolnitve, predvsem z grbom družine Baseggio, bi lahko sliko datirali tudi v čas med letoma 1600 in 1602. Naslikana podoba mesta je ocenjena kot "zelo dokumentarna veduta", iz katere lahko natančneje določimo čas in obdobje upodobitve, žal pa je avtorja vedute težje odkriti (Mikuž, 1972).

Po obeh naslikanih vedutah, na Carpacciiov in na domnevni Tintorettovi sliki, sta nastali podrobnejši risbi mesta z obzidjem in cerkvenim kompleksom, ki ju je

Sl. 4: G. de Franceschi: Pogled na Piran, po sliki V. Carpaccia: Marija z otrokom in svetniki.

Fig. 4: G. de Franceschi: A view of Piran, after the painting by V. Carpaccio: Mary and Child with Saints.

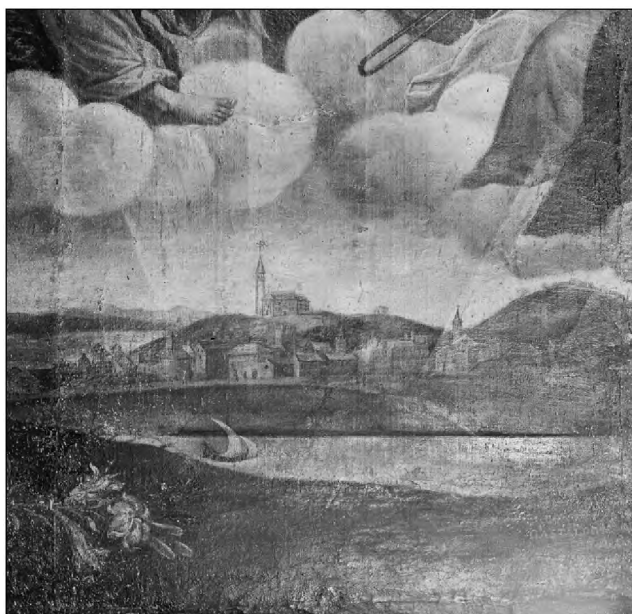

Sl. 5: G. de Franceschi: Pogled na Piran, po sliki D. Tintoretto: Marija z otrokom in mestnimi očeti.

Fig. 5: G. de Franceschi: A view of Piran, after the painting by D. Tintoretto: Mary and Child with Dignitaries of Piran.

narisal Giulio de Franceschi. Obe upodobitvi cerkvenega kompleksa na hribu nad Piranom je preučeval že Caprin (Caprin, 1968, 126, 129).

Slika Sv. Trojice, ki je delo neznanega lokalnega slikarja, je postavljena v stranski oltar sv. Imena Jezusovega v cerkvi sv. Jurija. V spodnjem pasu slike je mojster upodobil pogled na mesto Piran veliko bolj shematično, kot sta storila to prejšnja slikarja. Kljub dataciji slike v prvo polovico 17. stoletja (Craievich, 1999, 201) kaže cerkev sv. Jurija še vedno srednjeveško podobo z zvonikom, postavljenim ob zahodno pročelje. Pobočje hriba je golo in nepozidano, ostankov utrdbe ali obzidja pa ni več. Nedvomno je slika kasnejša kot prvi dve, saj so krstilnico pred cerkvijo že porušili in odstranili. Pogled na cerkev je z zahodne smeri, zato je bolj razpoznavno njeno pročelje, ki je zaključeno s trikotnim timpanonom. Razpoznavna upodobitev pročelja cerkve kaže, da je na sliki upodobljena že nova fasada, ki jo je izdelal med letoma 1601 in 1608 beneški kamnosek Bonfante Torre (Mihelič, 1992). Stari zvonik, ki je bil postavljen ob severozahodnem vogalu cerkve, pa še ni porušen. Naslikana kompozicija slike Sv. Trojice, kjer

Sl. 6: Lokalni slikar: Sv. Trojica, oltar sv. Imena Jezusovega, cerkev sv. Jurija v Piranu, prva polovica 17. stoletja – detajl, Arhiv ZVKDS, OE Piran (Foto T. Mikeln).

Fig. 6: Local artist: Holy Trinity, the altar of the Holy Name of Jesus, church of St. George in Piran, the 1st half of the 17th Century – detail, ZVKDS archives, RO Piran (Photo T. Mikeln).

se prizori nizajo v treh planih, je značilna za 16. stoletje, saj slikar ponavlja tradicionalno postavitev. Zaradi kompozicije slike in glede na upodobitev cerkve sv. Jurija, lahko sliko natančneje datiramo v prvo desetletje 17. stoletja (Craievich, 1999, 201).

VIZITACIJA ŠKOFA AGOSTINA VALIERA LETA 1580

Veronskemu škofu Agostinu Valieru, ki je bil goreč zagovornik cerkvene obnove tridentinskega koncila, je papež Gregor XIII. poveril nalogo, da pregleda stanje katoliške Cerkve na področju Istre in Dalmacije. Agostino Valier je bil rojen v Benetkah leta 1531 v pomembni in vplivni beneški družini, ki mu je omogočila visoko humanistično izobrazbo. Študiral je v Benetkah, Padovi in Vatikanu, kasneje pa je imel pomembne cerkvene funkcije.⁹ Bil je zagret pristaš kardinala Carla Borromejskega.

Vizitacijsko poročilo, ki ga hrani Archivio Segreto Vaticano v Vatikanu, je v prepisu izvirnika za koprsko škofijo obdelala in objavila Ana Lavrič (Lavrič, 1986). Poročilo je vsebinsko bogato z nadrobnimi opisi vseh cerkva na področju škofije, kjer je še posebej slikovito opisan Valierjev prihod in sprejem v Piranu. Kljub temu,

da v svojih popisih več pozornosti posveča cerkveni opremlitvi kot sami arhitekturi, predlaga v primeru obnove piranske cerkve sv. Jurija konkretne rešitve. S svojimi predlogi, ki so bili odraz široke razgledanosti in zanimanja, je želel usmeriti in predlagati rešitve za nastale probleme. V predlagani obnovi cerkve, ki je nedvomno presežala vzdrževalne posege, je videl možnosti sodelovanja med cerkvijo in mestno oblastjo, saj je po njegovi presoji cerkev predstavljala izjemno pomembno javno in tudi mestno stavbo. S svojo prisotnostjo in predlagano rešitvijo je želel doseči spravo med plemstvom in meščani. Razprtije in nesoglasja so najverjetneje nastale prav zaradi različnih pogledov na obnovo glavne piranske cerkve, saj so bile z njo povezane velike finančne obveznosti. Kot je razvidno iz poročila, je prav pri iskanju rešitve kot preudaren cerkveni dostojanstvenik izkoristil poslanstvo svojega obiska in je obnovo cerkve želel zastaviti s finančno pomočjo občine. Zadnje dni svojega obiska je Agostino Valier preživel v Piranu, saj je moral zaradi slabega vremena počakati z vkrcanjem na ladjo, s katero je odplul v Benetke.

V poročilu apostolskega vizitatorja so za cerkveno obnovo pomembni trije zapisi. Prvi zapis predstavlja poročilo ogleda cerkve in opreme, ki izvira še iz stare gotske cerkve. Valier se je posvetil popisu oltarjev in ocenitvi liturgične opreme ter navedel bogoslužne obveznosti. V zaključku zapisa je dodal navodila za nakup cerkvene opreme in opozoril na pomanjkljivosti ali neprimernosti. Predlagal je odstranitev neprimernih oltarjev v cerkvi in pregledal cerkveno administracijo.

Originalno besedilo vizitacijskega popisa, ki je povzeto po prepisu (Lavrič, 1986, 77–80) in dopolnjeno z razrešitvijo kratic, je sledeče:

*Visitatio ecclesiarum dioecesis[is]
Iustinopolitanae
Pirani*

In ecc[lesi]a S[ancti] Georgij. Ecclesia est collegiata et in ea administrantur Sacramenta per R[everendum] plebanum et capitulum.

Visum est p[ri]mo sanctiss[imu]m Sacramentu[m] in altari separato, quod est ad latus dextrum altaris maioris in pala altaris honorificentissima. Sunt sex hostiae parvae in pixide argentea cum corporali substrato et uelo sericeo desuper, item et corporale substratum in loco custoditum. Mutatur bis in mense. Defertur ad infirmos per sacerdotem indutum superpelliceo, stola cum (cotta) laterna, baldachino, et multis cereis accensis.

Lampades duae ardent expensis fabricae ecc[lesi]ae. Est societas Corporis Xpi. [Christi] /

Visus est fons baptismi in capella S[ancti] Ioannis, quae est iuxta eccl[esi]am.

⁹ Škofovski prestol v Veroni mu je bil podeljen leta 1565, saj je zelo dobro poznal razmere v Benetkah kot tudi v njenem širšem področju terraferme. Leta 1583 je bil imenovan za kardinala.

Visa sunt uascula Sacramentorum quae sunt argentea, et cum characteribus distinctis.

Vasculum olei pro infirmis est separatum à reliquis vasculis.

Liber in quo describuntur nomina baptizatorum; et nomina contrahentium recte descripti.

In d[ic]ta ecc[lesi]a sunt XIV [quattuordecim] altaria consecrata.

Altare maius sub titulo S[ancti] Georgij habet palam honorificam, sex candelabra, tobaleas tres, pallium ex serico. In d[ic]to altari cantatur missa singulis 2[secun]dis diebus Dominicis expensis confraternitatis.

Altare Corporis Christi habet palam honorificam, et est ornatum omnibus ornamentis. In d[ic]to altari celebratur singulis ferijs V. [quintis] una missa ex legato per capitulum.

Altare S[anct]ae Mariae habet imaginem honorificam et est ornatum omnibus ornamentis necessarijs. Obligatio est singulis sabbathis celebrare per unum de capitulo.

Altare S[anct]ae Elenae non est decens.

Altare S[ancti] Maximiani habet palam satis honorificam, tobaleas tres et duo candelabra ferrea. Obligatio est singulis quartis ferijs celebrare per unum de capitulo.

Altare S[ancti] Rocchi habet palam honorificam, et in reliquis est ornatum debitis ornamentis. Nulla obligatio.

Altare S[anctorum] Cosmi et Damiani non admodum decens sed est ornatum tobaleis. Obligatio est celebrare semel in hebdomada per D[ominum] plebanum.

Altare S[ancti] Christofori habet palam honorificam, tobaleas ueteres, duo candelabra ferrea. Est iurispatronatus / illorum de Venerijs.

Altare S[ancti] Martini positum ad columnam ecc[lesi]ae habet palam honorificam, tobaleas laceras, duo candelabra, tabellam secretorum.

Altare praesepij ad columnam ecc[lesi]ae, non admodum decens et habet tobaleas laceras. Nulla obligatio.

Altare S[ancti] Nicolai ad columnam ecc[lesi]ae, non admodum decens habet tres tobaleas, et duo candelabra ferrea. Nulla obligatio.

Altare S[anctorum] Quiriti et Iulitae habet palam satis decentem, tobaleas ueteres, duo candelabra ex ferro. Obligatio celebrare singulis 2[secun]dis ferijs per unum de capitulo.

Altare S[anct]ae Luciae habet imaginem cum tobaleis ueteribus, candelabris ferreis, pallio et cetera. Est confraternitatis. Celebratur aliquando ex deuotione.

Altare S[anct]ae Crucis sub pulpito non admodum decens.

Ordinata

Fiat ciborium ad fontem baptismi pyramidatum, et habeat in summitate crucem ligneam auratam, et habeat tentorium ex tela uiridi.

Prouideatur taceta uitrea, quae maneat in fonte. Vascula Sacrorum custodiantur in pixide lignea tornatili, et uasculum olei infirmorum quando defertur sit in bursa sericea vel vasculum inuoluatur uelo paruo sericeo. Omnia altaria constructa ad columnas, et sub organo uel choro, et suggestu amoueantur et locentur in alio loco iudicio R[everendissi]mi D[omini] Epi[scopi], aut in eis non celebretur.

Altare S[anctorum] Cosmi et Damiani ornetur ornamentis necessarijs. Altare S[ancti] Christophori ornetur necessarijs ornamentis. Altare S[anctorum] Quiriti et Iulitae prouideatur tobaleae. / Altare S[anct]ae Luciae ornetur ornamentis necessarijs.

Ad singula altaria in quibus celebratur sit crux in medio, tabellae secretorum, puluinar siue scabellum pro missali, tela stragula uiridis uel corium pro seruandis tobaleis a puluere et immunditia, quae dum celebratur inuoluatur et post celebrationem reuoluatur.

Fiant duo camisi cum amictibus, cingulis.

Calices et patenae inaurantur.

Prouideantur duo missalia.

Prouideantur quatuor corporalia, XX [viginti] purificatoria, manutergiola pro lauabo.

Fiat vnum paramentum violaceum.

Ecc[lesi]a S[ancti] Ioannis Baptistae habet unum altare ornatum necessarijs ornamentis. Est confraternitatis S[ancti] Ioannis Baptistae.

In d[ic]ta ecc[lesi]a celebratur singulis VI [sextis] ferijs, et in prima et 2[secun]da Dominica singuli mensis per unum de capitulo. Ecclesia est satis decens, et in ea adest fons baptismi.

Vizitacija cerkva koprške škofije v Piranu

V cerkvi sv. Jurija. Cerkev je kapiteljska¹⁰ in v njej delita zakramente prečastiti župnik in kapitelj.

Najprej je bilo pregledano Najsvetejše¹¹ na posebnem oltarju, ki je na desni strani velikega oltarja v najveličastnejši oltarni podobi.¹² Šest majhnih hostij je v srebrni piksidi,¹³ ki stoji na korporalu¹⁴ in je ognjena s svilenim velumom.¹⁵ Razgrnjen korporal je prav tako hranjen na tem mestu. Dvakrat na mesec zamenjajo

10 Kapiteljska cerkev ima zbor kanonikov, SSKJ: kapiteljska cerkev, h kolegialnemu kapitlju spadajoča cerkev; kolegialni kapitelj: zbor kanonikov nestolne cerkve, določen za skupno bogoslužje.

11 Najsvetejše, posvečene hostije v tabernaklju oziroma liturgični omarici.

12 pala, f, velika oltarna podoba, pogosto slika, lahko pa tudi izrezljana.

13 piksida, v katoliškem bogoslužju posoda posebne oblike za shranjevanje hostij, posvečenega olja in relikvij; *pisside* (it.), sveta posoda kupaste oblike s pokrovom iz kovine.

14 korporal, bel prtček, na katerega duhovnik med mašo postavi kelih in pateno.

15 vélum, prt za pokritje keliha in ciborija.

Najsvetejše. Ko duhovnik nosi Najsvetejše k bolnikom, je oblečen v koretelj¹⁶ s štolo;¹⁷ duhovnik stopa pod baldahinom, pred njim eden nosi svetilko, drugi pa gredo z mnogimi prižganimi svečami.

Dve sveči gorita na stroške cerkve. Oltar upravlja bratovščina Kristusovega telesa.

Pregledan je bil krstilnik v kapeli sv. Janeza, ki je ob cerkvi.

Pregledane so bile posodice za zakramente, ki so srebrne in opremljene z različnimi znamenji.

Posodica za bolniško olje je ločena od drugih posodic. Krstno in poročno knjigo pravilno spisujejo.

V imenovani cerkvi je XIV (štirinajst) posvečenih oltarjev.

Veliki oltar pod imenom sv. Jurija ima veličastno oltarno podobo, šest svečnikov, tri oltarne prte in pokrivalo iz svile. Pri imenovanem oltarju pojejo sveto mašo vsako drugo nedeljo na stroške bratovščine.

Oltar sv. Rešnjega telesa ima veličastno oltarno podobo in je opremljen z vso opremo. Pri tem oltarju kapitelj vsak četrtek opravi eno ustanovno mašo (mašo iz volila).¹⁸

Oltar sv. Marije ima veličastno oltarno sliko¹⁹ in je opremljen z vso potrebno opremo. Obveznost je, da vsako soboto mašuje eden iz kapitlja.

Oltar sv. Helene ni primeren.

Oltar sv. Maksimiana ima dovolj veličastno oltarno podobo, tri oltarne prte in dva železna svečnika. Obveznost je, da eden od članov kapitlja vsako sredo opravi mašo.

Oltar sv. Roka ima veličastno oltarno podobo in med drugim je opremljen s potrebno opremo. Ni obveznosti maševanja.

Oltar sv. Kozme in Damijana ni ravno primeren, vendar je okrašen z oltarnimi prti. Obveznost je, da gospod župnik enkrat na teden opravi sveto mašo.

Oltar sv. Krištofa ima veličastno oltarno podobo, stare oltarne prte, dva železna svečnika. Patronat nad njim ima plemenita družina Venierjev.

Oltar sv. Martina je postavljen ob stebru cerkve. Ima veličastno oltarno podobo, raztrgane oltarne prte, dva svečnika in tablico tihih molitev.

Oltar Jezusovega rojstva ob stebru cerkve ni ravno

primeren in ima raztrgane oltarne prte. Ni obveznosti maševanja.

Oltar sv. Nikolaja ob stebru cerkve ni ravno primeren, ima tri oltarne prte in dva železna svečnika. Ni obveznosti maševanja.

Oltar sv. Kvirita in Julite ima dovolj primerno oltarno podobo, stare oltarne prte, dva svečnika iz železa. Obveznost je, da vsak ponedeljek pri tem oltarju mašuje eden iz kapitlja.

Oltar sv. Lucije ima oltarno sliko s starimi oltarnimi prti, železnimi svečniki, pregrinjalom in tako naprej. Je bratovščinski. Pri njem včasih mašujejo iz pobožnosti.

Oltar sv. Križa pod prižnico²⁰ ni ravno primeren.

Navodila

Nad krstilnikom naj se postavi piramidast ciborij²¹ in naj ima na vrhu lesen pozlačen križ in pokrivalo iz zelenkaste tkanine.

Naj se oskrbi steklen vrček, ki naj ostane v krstilniku.

Posodice za Najsvetejše naj se hranijo v okrogli leseni piksidi, posodica za bolniško olje, kadar jo nosijo bolnikom, naj bo v svileni burzi,²² ali pa naj posodico ovijejo v majhno svileno ogrinjalce.

Vse oltarje, ki stojijo ob stebrih in pod orglami ali korom, naj se odstrani in postavi po presoji prevzvišenega gospoda škofa na drugo mesto ali pa naj se pri njih ne mašuje.

Oltar sv. Kozme in Damijana naj se okraši s potrebno opremo.

Oltar sv. Krištofa naj se okraši s potrebno opremo.

Za oltar sv. Kvirita in Julite naj se oskrbi oltarne prte.

Oltar sv. Lucije naj se okraši s potrebno opremo.

Na vseh oltarjih, pri katerih se mašuje, naj bo na sredini križ, nadalje tablice z molitvami, ki jih mašnik tiho moli, blazina ali podstavek za misal,²³ zeleno ogrinjalno iz tkanine ali ogrinjalno iz usnja, da se oltarni prti obvarujejo pred prahom in nečistočo. Med mašo to ogrinjalno odvijemo, po obredu pa spet z njim pokrijejo oltar.

Naj se oskrbi dve albi²⁴ z amiktoma²⁵ in cingulum.²⁶

Kelihe in patene²⁷ naj se pozlati.

Naj se oskrbi dva misala.

16 koretelj, kratko belo liturgično oblačilo katoliških duhovnikov.

17 štola, liturgično oblačilo v obliki širokega traku za okoli vratu kot znamenje duhovništva pri opravljanju bogoslužja.

18 'legat' – lat. 'legatum' daje naslednjo razlago: "volilo iz dediščine, namenjeno pravni ali fizični osebi, ki sicer do dediščine nima pravice".

19 lat. *imago, imaginis*, f, slika, podoba, kip; it. *immagine*, umetniška podoba religioznega značaja.

20 it. *pulpito*, m, prižnica.

21 ciborij, baldahin, streha nad krstilnikom.

22 burza, vrečka za prenašanje hostij in svetega olja k bolnikom.

23 Misal: mašna knjiga, v katoliški liturgiji knjiga z mašnimi obrazci in molitvami.

24 Alba: dolga, bela mašna srajca.

25 Amikt: platnen prtič, ki pokriva pri maši duhovnikov vrat in ramena.

26 Cingulum: vrvica, pas pri duhovniški in redovniški obleki.

27 Patena: "božja skledica", plitev, navadno pozlačen krožniček za hostijo pri maši.

Naj se oskrbi štiri korporale, XX (dvajset) purifikatorijev²⁸ in manutergije²⁹ za brisanje rok pri lavabu.³⁰

Naj se oskrbi en parament³¹ vijoličaste barve.

Cerkev sv. Janeza Krstnika ima en oltar, opremljen s potrebno opremo. To je oltar bratovščine sv. Janeza Krstnika.

V tej cerkvi kdo od članov kapitlja mašuje vsak petek in na prvo in drugo nedeljo vsakega meseca. Cerkev je dovolj dostojna in v njej je krstilnik.

Iz ohranjenega vizitacijskega poročila o stanju cerkve sv. Jurija lahko ugotovimo, da sta v letu 1580 obstajali kapela sv. Janeza Krstnika in cerkev sv. Janeza Krstnika.³² Kapela je stala tik ob cerkvi, "*quae est iuxta ecclesiam*". Zavzemala je zahodni del današnjega severnega prizidka ob prezbiteriju.

Kapela za krščevanje je bila najverjetneje postavljena ob cerkvi zaradi spremenjenega obreda krščevanja. Stara krstilnica, o kateri je Kandler domneval, da je bila postavljena v 6. ali 7. stoletju, najverjetneje pa je bila stavba po izvoru romanska, je bila namenjena obredu krščevanja s potapljanjem (Kandler, 1846, 10–11, 42–43). Najstarejši obred krščevanja je potekal s potapljanjem krščenca, ki je bil odrasla oseba, zato je bil potreben bazen s stopnicami. V 12. stoletju so še vedno krščevali s potapljanjem, čeprav je bilo med krščenci veliko otrok. Od 14. stoletja dalje praviloma krstilnic niso gradili več kot samostojne stavbe, najpogosteje so jih postavljali v cerkvah kot priključeno kapelo. Oglejski obrednik iz leta 1495 priporoča obred krščevanja z oblivanjem, saj so krščevali v glavnem otroke.³³ V drugi polovici 16. stoletja je bil dokončno ukinjen obred krščevanja s potapljanjem, zamenjal ga je obred krščevanja z oblivanjem.³⁴

Hipotezo, da je bil današnji severni prizidek namenjen kapeli za krščevanje, potrjujejo med zadnjimi obnovitvenimi posegi na vzhodnem delu severne stene cerkve sv. Jurija odkrite okenske odprtine: dve manjši in štiri večje polkrožno zaključena okenca. Različne okenske odprtine so razporejene v dve osi, ena nad drugo in so domnevno rezultat vsaj dveh predelav prizidane kapele. Štiri večje polkrožno zaključene odprtine bi lahko bile povezane s postavitvijo kapele sv. Janeza Krstnika v začetku 16. stoletja. Ker kažeta dve manjši okenski odprtini s polkrožnimi zaključki na kasnejšo vzdavo, bi hipotetično lahko pripadali predelavi cerkve ob koncu druge polovice 16. stoletja. Starejši vhod v

kapelo sv. Janeza Krstnika je bil morda v vzhodni steni, saj predstavlja obstoječi vhod v stopnišče severne zakristije domnevni prvotni zunanji dostop v vzhodni steni krstne kapele. Med dvema oknom na severni steni so v spodnjem delu ohranjeni sledovi še enega vhoda v kapelo sv. Janeza Krstnika. Vhod in okno nad njim lahko glede na oblikovanje odprtin postavimo v kasnejše obdobje, ko je bila ukinjena kapela za krščevanje in je imel prizidek neko drugo namembnost. Poglejmo, kaj nam sporoča ohranjeni lesen model cerkve. Lesena maketa cerkve predstavlja obstoječe stanje cerkve sv. Jurija pred obnovo ob koncu 16. stoletja in hkrati predstavlja tudi projekt obnove cerkve. Prostor ob severni steni prezbiterija je povezan z njim in z oltarnim delom z vhodom in v jugozahodni vogal krstilne kapele je postavljen nenavaden element cerkvene opreme, ki bi lahko bil krstilnik.

Lokacijo kapele sv. Janeza Krstnika na mestu današnjega severnega prizidka potrjujejo arhivski dokumenti iz leta 1845, ki se nanašajo na prezidavo, ki je bila potrebna zaradi postavitve velike slike Giovannija Pagliarinija, Mučeništvo sv. Jurija. Zapisano je, da namepravajo predelati podirajočo se steno stare kostnice, ki je bila v podaljšku kapele sv. Janeza Krstnika (Mihelič, 1965, 11).

Za novi obred krščevanja z oblivanjem je bil potreben le manjši plitvi bazen iz kamna. Krstilnik naj bi bil pokrit s pokrovom, saj so navodila apostolskega vizitatorja povsem jasna, ko navaja, da je potrebno nad krstilnik postaviti piramidast ciborij z lesenim pozlačenim križem na vrhu, opremljen s pokrivalom iz zelene tkanine.

Nedvomno sta bili v času vizitacije Agostina Valiera v funkciji še obe stavbi, prizidana kapela ob severni strani prezbiterija in pred pročeljem cerkve stoječa stara krstilnica z bazenom za krščevanje in oltarjem, ki je imela status samostojne cerkve. Razlog, da sta bili sočasno obe stavbi v funkciji, ni mogoče povezovati le z obredom krščevanja, saj sta bila v določenem obdobju uveljavljena oba načina krščevanja, temveč z dejstvom, da je krstilnica imela status cerkve.

V poročilu vizitator ne omenja kritičnega stanja ohranjenosti stare krstilnice, saj se ne spušča v oceno stanja cerkvenih stavb. Zelo verjetno se je v sledečih letih njeno stanje še poslabšalo, predvsem zaradi tega, ker se je obred krščevanja s potapljanjem opuščal. Skrbništvo nad krstilnico z oltarjem je imela bratovščina sv. Janeza Krstnika. Ker je bila kapela za krščevanje

28 Purifikatorij: mašnikov prtič za čiščenje obhajilnega keliha.

29 Manutergij: lanen prtiček, robec, ki ga uporablja duhovnik za brisanje rok pred oltarjem.

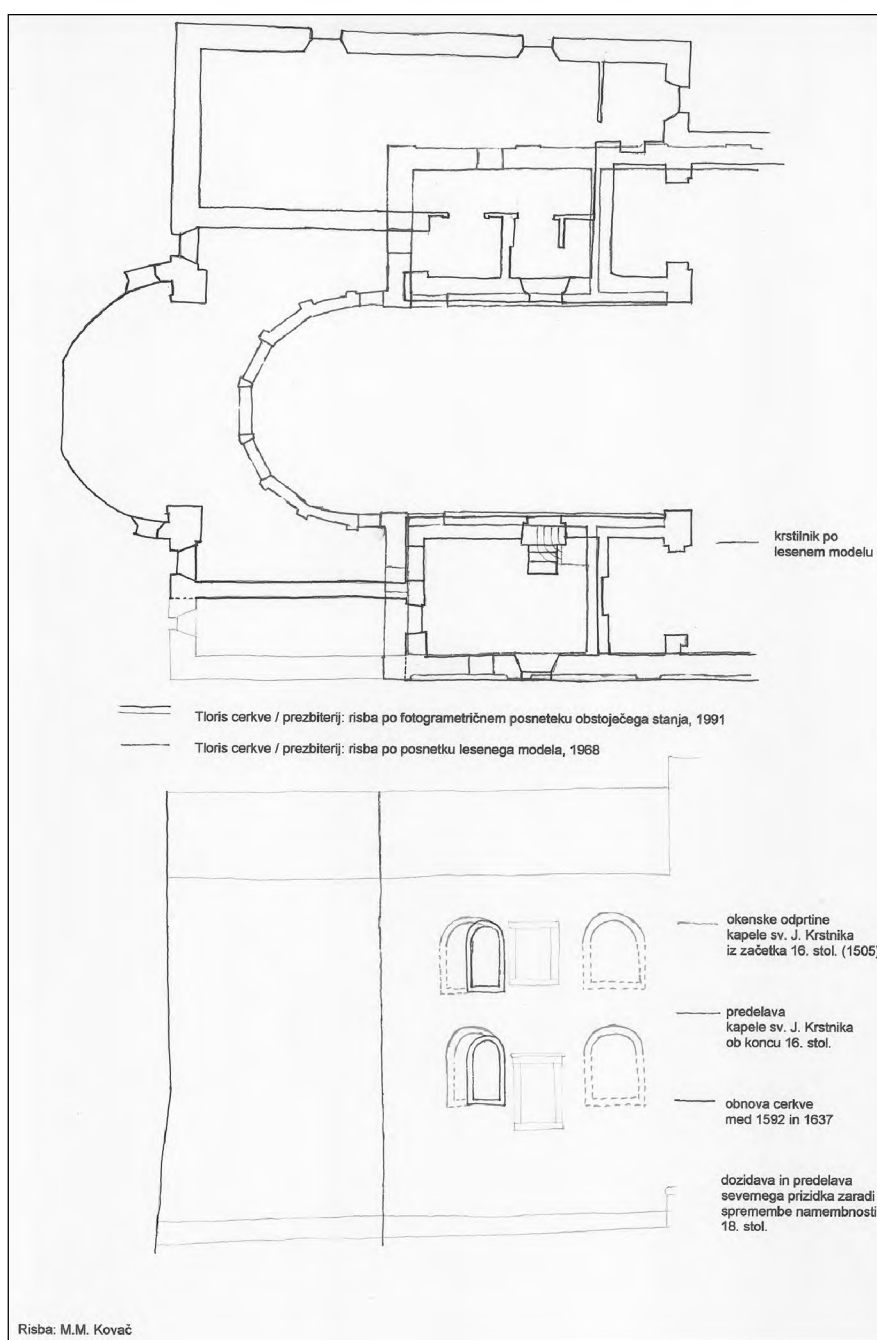
30 Lavabó, m.: [fr. *lavabo* iz lat. *lavabo* (*manus meus*) Umil bom (roke svoje)] a) v katoliški cerkvi posoda za umivanje rok; b) molitev, ki jo katoliški duhovnik moli pri umivanju rok pri božji službi.

31 Parament: okrašen predmet iz blaga, zlasti bogoslužno oblačilo.

32 Najverjetneje je bila to stara krstilnica, ki je še stala pred zahodno fasado cerkve.

33 Agenda dyocesis Aquilegensis, 1495, hrani Semeniška knjižnica v Ljubljani.

34 Enciclopedia Italiana - VI, str. 401–402.

Sl. 7: Stavbnogodovinski razvoj severovzhodnega dela cerkve sv. Jurija v Piranu, Tloris in del severne fasade ob kornem zaključku cerkve sv. Jurija.

Fig. 7: Historic architectural development of the northeastern part of the church of St. George in Piran, Ground plan and a part of the northern façade next to the chevet of the church of St. George.

priključena k cerkvi sv. Jurija, je bila postavitve nove samostojne krstilnice vzhodno od prezbitarija cerkve šele v zaključku gradbenih del okoli leta 1650, kar je trinajst let po ponovni posvetitvi cerkve sv. Jurija.

Iz vizitacijskega poročila je mogoče ugotoviti, da se je od ponovne posvetitve cerkve leta 1344 število

oltarjev podvojilo, saj jih je bilo od prvotnih sedem v letu 1580 že štirinajst. Za oltarne podobe je Valier uporabil dva izrazi: "*pala*" in "*imago*", medtem ko jih je označil z izrazi "*satis decens*", "*satis honorificus*", "*honorificus*" in "*honorificentissimus*". Glede na vizitacijski popis ima v postavitvi oltarjev najpomembnejše mesto des-

ni stranski oltar, kjer je tabernakelj, v katerem so hranili hostije in olje, saj je opisan prvi.³⁵ Le za oltarno podobo tega desnega oltarja je uporabil izraz "pala honorificentissima" – najveličastnejša, kar bi lahko pomenilo, da je morda prav na tem oltarju stal poliptih Paola Veneziana (Hoyer, 2005, 14–21, 25). Takoj za njim je v korni del cerkve postavljen glavni oltar, imenovan veliki oltar, posvečen sv. Juriju. Med opisom opreme glavnega oltarja je Valier ocenil oltarno podobo le kot veličastno, žal pa o sami podobi ne izvemo ničesar. Agostino Valier je v svojem poročilu opredelil postavitev le nekaterih stranskih oltarjev, ki so stali ob stebrih ali pod prižnico.

Napis na kamniti plošči ob glavnem vhodu v cerkev sporoča, da so ob ponovni posvetitvi cerkve leta 1344 blagoslovili sedem oltarjev (Naldini, 2001, 198). Agostino Valier je v popisu navedel vseh 14 oltarjev, vendar je za nekatere ugotovil, da niso postavljeni na primernih mestih. Priporočal je, da oltarje, ki so postavljeni ob stebre in pod prižnico, odstranijo in jim določijo primernejše mesto v cerkvi.

Vizitacijski ogled cerkve sv. Jurija s pripadajočimi stavbami in ugotovitev dejanskega kritičnega stanja najpomembnejše piranske cerkve sta bila verjetno povod za še dva dogodka, ki sta se zgodila istega dne. O obeh dogodkih pričata dva zapisa: o generalni skupščini mesta in o sestanku, njuna skupna tema pa je bila obnova cerkve sv. Jurija. V prostorih apostolskega vizitatorja so se sestali pomembni in vplivni meščani, prisoten je bil tudi piranski župan Girolamo Barozzi in trije najvišji mestni sodniki. Sklepe sestanka je v obliki odloka o obnovi cerkve sv. Jurija zapisal tajnik mestne občine. V veliki dvorani mestnega sveta je bila na dan obiska apostolskega vizitatorja z vsemi protokolarnimi obveznostmi sklicana generalna skupščina svetovalcev mesta, ki je bila v poročilu zapisana in potrjena z žigom in podpisom pristojnih. Oba zapisa sta si po vsebini sorodna, razlikujeta pa se v uporabi jezika, kar nedvomno dokazuje, da sta bila zapisovalca besedil dve različni osebi. Prvi je napisan v latinščini, medtem ko je drugi v začetnem delu latinski, nadaljuje pa se v stari italijanščini oziroma v jeziku, ki je bil tedaj v uporabi.

Transkripciji obeh originalnih besedil (Lavrič, 1986, 23–26) z rešitvijo okrajšav in prevoda obeh zapisov so sledeči:

Decretum de nouo templo aedificando

Die 5. februarij 1580.

Quoniam ecclesia collegiata S[ancti] Georgij Pirrhani longa temporis / edacitate adeo corrosa (est) et labefactata conspicitur ut praesentem minitetur ruinam, et illius reparatio frustra futura uidetur; siquidem labentibus annis nihilominus corruet, paulatim ex con-

tinua maris allisione decidente colle, in cuius iugo est constituta. Propterea R[everendissimus]

D[ominus] Visit[at]or optimum factu iudicans, aliquam cautionem adhibere, ne quandocunque Pirrhansis populus catholicus et admodum frequens de improuiso sine templo remaneat, in sermonibus publicis et priuatis adhortatus est summo studio oppidanos omnes ad nouum templum construendum.

Qui re diligentissime examinata in cubiculo ipsius R[everendissimi] D[omini] Visit[at]oris praesente Mag[nifi]co Praetore consilium suum congregarunt, et cum sp[ectabiles] D[ominis] Marquardius Petronius, Lucas Pitacus, et Mattheus de Preto retulissent de templo ipso construendo, omnibus fere suffragijs deliberatum fuit.

quod per antedictum consilium deligantur quatuor ciues qui infra decem dies studeant a peritis architectis edoceri quonam opportuniori loco noua ecc[lesi]a excitari possit; et area reperta, id R[everendissimo] E[pis]c[o] Iustinopolitano, et M[agnifi]co Pirrhanensi Praetori significant, quorum consilio incipiatur aedificatio p[raedic]ta, in qua ex peccunia coitatis hoc anno impendantur ducati ducenti, et totidem singulis annis futuris si tunc ipsa coitas, quae multis alijs sumptibus est onerata, poterit tantam summam exhibere, sine minus quotannis ea maior quantitas, quae sibi licebet, usque ad absolutonem dictae fabricae: Quae quidem fabrica curari debeat per antedictos quatuor ciues, quorum officium annuum sit, et anno praeterito uel ipsi denuo in consilio coitatis confir/mentur, uel successore eligantur.

His actis statim creati sunt curatores dictae aedificationis.

Eques Pirrhanus

D[ominus] Nicollaus de Appollonio

D[ominus] Petrus Furegonus

D[ominus] Marcus Petronius condam D[omini] Nicolai

Quare R[everendissimus] D[ominus] Visitator collaudata pietate dictorum oppidanorum omni meliori modo et cetera, auctoritate ap[ostolica] qua fungitur omnia ut s[upr]a statuta confirmauit mandans ea quamprimum executioni demandari.

Exemplum deliberationis p[raedic]tae scriptum per cancell[arium] praetorium

Die 5. februarij 1580.

Conuocato et congregato generali consilio terrae Pirrhani in camera magna audientiae cum licentia Cl[arissimi] D[omini] Pott[estatis] praemisso soni campanae, et uocae praeconis ut moris est, in quo interfuerunt consiliarij numero 56 computata persona eius M[agnificen]tiae Clar[issimi]mae et posita fuit pars infra scripta.

35 V cerkvah (katedrala, kapiteljska, proštijška,...), kjer je zbor kanonikov, je praviloma tabernakelj z Najsvetejšim postavljen v stranskem oltarju zato, da so lahko duhovniki opravljali svoje molitve v koru, oltar s tabernakljem pa je bil dostopen za mašo, obhajanje vernikov v cerkvi ali bolnikov na domu.

Hauendo questo sp[eciale] consiglio inteso la proposta dell Ill[ustrissimo] et R[everendissimo] Mons[ignor] Agostin Valerio Vescoou di Verona et conte dignissimo, uisitor ap[ostolico] di construer una noua chiesa in luoco del domo di questa terra che minazza ruina et insieme riparar quella che al presente (riparar quella che) si troua sopra il monte a comun beneficio di questo fedelissimo et deuotissimo populo.

L'andara parte posta per li sp[ettabile] m[onsignor] Marquardo Petronio, m[onsignor] Luca Pitaco, et m[onsignor] Bartolomeo de Preto honorabili giudici absente m[onsignor] Antonio Cauazza quarto loro collega che / sian eletti quattro cittadini per questo consiglio, i quali habbiano in termine di giorni X. a informarsi (con) con prothi et periti, come meglio a loro parera di quel luoco gli parera piu habile a construer una chiesa maggiore ouer domo in questa terra il qual ritrouato debbano farlo sapere al R[everendissimo] Ep[iscop]o di Capod'istria et al Clar[issimo] Potta di questa terra, con il parer et openion de quali si habbia da conchiuder il fabricar della chiesa in quel luoco, alla fabrica della quale sijno deputati del denaro di questa coita l'anno presente ducati 200 et li altri anni sussequenti se non si potra arriuar alla summa di detti ducati 200 per le spese eccessiue, de quali è carica questa sp[ettabile] coita debba almeno contribuire ogni anno a detta fabrica quel maggior numero di danari porterà le sue forze, li quali quattro similmente habbiano carico di spender il denaro di questa coita per construir la detta fabrica, li quali habbiano ogn'anno da esser confermati; ouer eletti altri in luoco suo, et questo a laude della M[ae]s[tà] di Dio, et del glorioso martire m[artyris] S[ancti] Zorzi prottetor di questa terra. Pars posita, capta fuit cum suffragijs non obstantibus 13 in contrarium et cetera.

Election delli quattro in essecutione della parte soprascritta

40 + 13 Il caullier Piran

16 38 D[ominus] Bartolomeo de Petro /

16 38 D[ominus] Marquardo Petronio

19 35 D[ominus] Almerigo del Seno

42 + 12 D[ominus] Nicolo de Appollonio

43 + 11 D[ominus] Petro Furegoto

19 35 D[ominus] Pretho Petidona

20 34 D[ominus] Francesco della Torre

19 35 D[ominus] Liuio Columban

40 + 14 D[ominus] Marco Petronio condam D. Nicolò

Locus signi Coadiutor exemplauit et sigillauit S[ancti] Marci

Odlok o novi cerkvi, ki jo je treba zgraditi

Dne 5. februarja 1580.

Kolegiatna cerkev sv. Jurija v Piranu je v dolgem teku časa že tako razjedena in razglodana, da je videti, da se bo zdaj zdaj podrla. Grozi ji, da bo razpadla v raz-

valine. Zdi se, da bi jo zaman popravljali in obnavljali. Sčasoma se bo tako in tako zrušila, ker se hrib, na katerem je zgrajena, zaradi nenehnega odplakovanja morja polagoma seseda. Potemtakem je prečastiti gospod vizitator zelo modro razsodil in opozoril na previdnost, da ne bi kdaj številno katoliško ljudstvo v Piranu kar na lepem ostalo brez cerkve. V svojih javnih in privatnih govorih je z vso vnemo spodbujal vse meščane k zidavi nove cerkve.

Ko so vso stvar temeljito preiskali, so se v sobi samega prečastitega gospoda vizitatorja zbrali k posvetovanju ob navzočnosti visoko cenjenega gospoda župana. Ugledni gospodje Marquardius Petronius, Lucas Pitacus in Mattheus de Preto so predlagali, da bi bilo potrebno pozidati novo cerkev. In to je bilo potem z glasovanjem sklenjeno, in sicer skoraj z večino glasov.

Prej omenjeni zbor svetovalcev je mnenja, naj se izberejo štirje meščani. V roku desetih dni naj skušajo od priznanih arhitektov poizvedeti, kateri kraj bi bil najprimernejši za postavitev nove cerkve. Ko najdejo ustrezno zemljišče, naj to sporočijo prevzvišenemu gospodu koprskemu škofu in visoko cenjenemu gospodu piranskemu županu. Z njuno privolitvijo naj se začne gradnja prej omenjene nove cerkve. Iz občinske blagajne naj se to leto izplača dvesto ducatov in prav toliko tudi v prihodnjih letih, seveda če bo občina, ki ima že mnogo drugih izdatkov in stroškov, zmogla omenjeno vsoto. Če pa ne, pa naj po svoji najboljši moči prispeva, kolikor lahko, in sicer vse dotlej, ko bo stavba končana. Za to morajo skrbeti prej omenjeni štirje meščani, katerih služba traja leto dni. Ko leto preteče, jih lahko občinski svet ponovno potrdi za njihovo službo ali pa se izvolijo nasledniki.

Takoj po seji so bili izbrani – izvoljeni čuvaji – nadzorniki imenovane gradnje:

Piranski načelnik, vitez

g. Nicollaus de Appollonio

g. Petrus Furegonus

g. Marcus Petronius, pok. g. Nicolai

Prečastiti gospod vizitator je pohvalil bogoljubnost prej omenjenih meščanov, in sicer na najboljši način, kot je mogel. Z apostolsko oblastjo, ki jo ima, je potrdil vse, kar je bilo na seji določeno. Hkrati je naročil, naj se sklepi čimprej uresničujejo.

Primer odločitve zgoraj omenjenega zapisa je spisal tajnik mestne občine.

Dne 5. februarja 1580

Z dovoljenjem visoko cenjenega velikega župana je bila sklicana in zbrana generalna skupščina svetovalcev mesta Pirana, in sicer v veliki avdienčni dvorani, potem ko so se oglasili zvonovi in je, kot je bil to običaj, mestni glasnik to izklical. Navzočih je bilo 56 svetovalcev, všteti še njegovo osebo župana slavne mestne občine. In sklenjeno je bilo, kot je tu zapisano.

Generalna skupščina svetovalcev je sporazumno

sprejela predlog prevzvišenega in prečastitega gospoda mons. Agostina Valiera, veronskega škofa in milostljivega grofa, apostolskega vizitatorja, da bi zgradili novo cerkev namesto te, ki ji grozi, da razpade v razvaline, in da bi skupno obvarovali to, ki stoji na hribu skupne nadarbine³⁶ tega zvestega in pobožnega ljudstva.

V ta namen so cenjeni mestni sodniki Marquardo Petronio, Luca Pitaco in Bartolomeo de Preto v odsotnosti četrtega kolega Antonia Cauazza predlagali, naj zbor svetovalcev izvoli štiri meščane, ki naj bi v roku desetih dni poizvedeli pri modrih in izkušenih strokovnjakih, kje naj bi bilo najprimernejše mesto za pozidanje nove, večje cerkve. In ko najdejo primeren prostor, morajo o tem obvestiti prevzvišenega koprškega škofa in cenjenega velikega župana, *kako se jim zdi po njihovem mnenju ugodno mesto za gradnjo cerkvene stavbe. V tekočem letu bo občina prispevala za gradnjo dvesto dukatov³⁷ in prav toliko naslednja leta. Če pa ne bi mogla doseči vsote dvesto dukatov za stroške izvedbe gradnje, ker je preobložena z drugimi izdatki, naj vsaj prispeva vsako leto, kolikor največ more po svojih močeh. Omenjeni štiri meščani so po svoji službi dolžni izposlovati od občine denar za gradnjo cerkvene stavbe. Vsako leto morajo biti znova potrjeni ali pa morajo namesto njih biti izbrani drugi. Vse v večjo božjo čast in v čast slavnega mučenca sv. Jurija, zavetnika te dežele. Vsa zadeva je bila izglasovana in sprejeta s 43 glasovi kljub 13 nasprotnim.*

Izvolitev štirih prej omenjenih meščanov za uresničitev sklepov:

40 + 13 piranski vitez, načelnik
16 + 38 g. Bartolomeo de Petro
16 + 38 g. Marquardo Petronio
19 + 35 g. Almerigo del Seno
42 + 12 g. Nicolo de Appollonio
43 + 11 g. Petro Furegoto
19 + 35 g. Pretho Petidona
20 + 34 g. Francesco della Torre
19 + 35 g. Liurio Columban
40 + 14 g. Marco Petronio, pok. g. Nicolo

Mesto pečata Koadjutor³⁸ je prepisal
sv. Marka in zapečatil

Zaradi različnih pogledov meščanov in plemstva o obnovitvi cerkve je Agostino Valier kot papeški vizitator izkoristil svoj položaj in se je ob podpori mestne oblasti zavzel za konkretna dejanja ter predlagal možno izvršitev naloge. Iz obeh ohranjenih zapisov lahko razberemo njegovo odločilno vlogo pobudnika temeljito zastavljene obnove piranske cerkve predvsem v sodelovanju in zagotovitvi finančne podpore občine v letih

obnove. V gradbenem smislu je obširnost obnove cerkve modro prepustil strokovnjakom in domačinom, kjub temu se je zavzel za gradnjo nove cerkve.

Zaporedje obeh dogodkov z dne 5. februarja 1580 je povzeto po prepisu originalnega vizitacijskega poročila. Ohranjena zapisa izpričujejo, da sta se oba dogodka zgodila v istem dnevu. Sklepamo lahko, da je bil prvi dogodek sklic generalne skupščine z volitvami, na katerih so izvolili za nalogo štiri odgovorne osebe in šele nato je sledil sestanek, ki so se ga udeležili ugledni meščani in vsi štirje izvoljeni člani, nadzorniki gradnje. Oba ohranjena zapisa s sorodno vsebino kažeta, da je bil zelo velik interes vseh prisotnih obnoviti veličastno cerkev. Ugledni meščani, ki so bili navzoči na obeh sestankih, so predlagali vizitatorju gradnjo nove cerkve in ne obnovo stare. Njihov skupen dogovor je bil, da bodo poiskali s pomočjo mnenja priznanih arhitektov in strokovnjakov najprimernejše mesto, na katerem naj bi postavili novo cerkev. Agostino Valier je zahteval, da morajo z dokončno odločitvijo takoj seznaniti koprškega škofa in piranskega župana, ki jo morata oba potrditi in šele nato bodo lahko pričeli z gradnjo nove cerkve.

Z zgodovino piranske cerkve se je v začetku 18. stoletja ukvarjal že koprski škof Peter Pavel Naldini (Naldini, 2001, 199) in kasneje tudi italijanski zgodovinarji Alisi, Kandler in Rota. Vsi navajajo, da je bil na generalni skupščini navzoč tudi koprski škof Ingenerio (Alisi, 1988, 6; Rota, 1882, 29). V obeh ohranjenih dokumentih vizitacije z dne 5. februarja 1580 njegova prisotnost ni omenjena. Kakšen vir za to trditev bi lahko imel koprski škof Naldini? Nedvomno predstavlja vir nadaljnega preučevanja arhiv koprške škofije, ki se nahaja v arhivu tržaške škofije. Zato ostaja še vedno odprto vprašanje o arhitektu, ki bi lahko bil avtor projekta gradnje nove cerkve. Tudi potek nadaljevanja del ni še povsem raziskan, čeprav se je kar nekaj strokovnjakov v zadnjem stoletju ukvarjalo s pregledovanjem ohranjenega gradiva v različnih arhivih, še posebej piranskega kapitelskega, ki ga hrani župnijski arhiv sv. Jurija v Piranu.

NADALJEVANJE OBNOVE CERKVE PO LETU 1580

Po odhodu papeškega vizitatorja iz Pirana, kljub njegovim prizadevanjem, ohranjeni arhivski viri izpričujejo, da so se obnovitvena dela na cerkvi sv. Jurija zavlekla še za celo desetletje. Pregledani arhivski zapisi dokazujejo, da so bila kljub načrtovani obnovi potrebna vzdrževalna dela na zvoniku, cerkvi in zakristiji. V notranjščini cerkve so potekala obnovitvena dela, vendar ni znano, katera so bila ta dela. Iz zapisov izvemo, da so morala biti dela v letu 1585 prekinjena zaradi večjih naspro-

36 nadarbina, za trajno ustanovljena cerkvena služba, zvezana z dohodki, zlasti iz nepremičnin.

37 Dukat: cekin, beneški zlatnik.

38 Adjutor: pomočnik v uradu.

tovanj med meščani. Spori med meščani so se leta 1588 še zaostri in so trajali vse do leta 1610, ko jih je dokončno uspel pomiriti župan Giambattista Marini.

Še pred dokončno pomiritvijo sporov lahko zasledimo ponovna prizadevanja, da bi se obnova piranske cerkve nadaljevala. Ohranjen je zapis seje z dne 17. februarja 1590, katere pobudnik je bil podestat Andrea Domenico Briani (PAK,1). Že pred desetimi leti zastavljeno nalogo obnove, ki jo je spodbudil apostolski vizitator Agostino Valier, so morali zaradi vse večjih sporov dopolniti in natančneje določiti potek gradbenih del ter natančneje določiti pristojnosti izvoljenega štiričlanskega gradbenega odbora, ki naj bi deloval v določenem časovnem obdobju. Ker so bila potrebna še večja finančna sredstva, so določili način zbiranja prostovoljnih finančnih prispevkov meščanov pri mašah (Rota, 1882, 31–34). Izvoljeni štirje meščani, člani gradbenega odbora, so morali od koprškega škofa pridobiti odobritev za zbiranje miloščine. Denar, ki bi se stekal s pobiranjem miloščine od meščanov, bi hranili v dveh blagajnah, ena bi bila spravljena v cerkvi sv. Jurija, druga v cerkvi sv. Frančiška. Župan Briani je še predlagal izdelavo modela cerkve, da bi lahko na podlagi lesenega modela razumneje in skladneje določali obnovitvena dela, še posebej v primeru nesoglasij med odgovornimi za obnovo. Predlagane odloke podestata so zapisali in potrdili, od 12 prisotnih jih je 11 dopolnjene zahteve potrdilo, le 1 je bil proti.

Piranska občina je imela v zadnjem desetletju veliko stroškov z izgradnjo javnih objektov, še posebej zahtevno je bilo gradbišče na vzpetini nad mestom. Nedvomno so ti posegi povezani z novimi načrti, ki so jih zelo verjetno tudi temeljito pripravili. Nujna in zahtevna naloga mestne občine je bila najprej utrditev severnega pobočja vzpetine, na kateri je že stala cerkev. Z utrjevanjem obale so pričeli leta 1590, z gradnjo podpornega zidu z oboki pa šele leta 1600 (Mihelič, 1992, 259–261). Natančnega datuma, kdaj je bila porušena in odstranjena stavba krstilnice pred cerkvijo, ne poznamo. Zelo verjetno je bila zaradi dotrajanosti odstranjena prav v času velike gradbene dejavnosti, saj so kamen iz zidov krstilnice ponovno uporabili kot gradbeni material za gradnjo opornih lokov in cerkve. Utrjevanje brežin in dostopne poti ter oblikovanje prostora okoli cerkve je potekalo še vse prihodnje stoletje.

Kljub velikim gradbenim posegom v okolici cerkve so v zadnjih letih 16. stoletja stekla gradbena dela tudi na cerkvi sv. Jurija. Po vseh zapletih in pripravah so z gradnjo cerkve pričeli 25. januarja 1592 (Naldini, 2001, 199), čeprav ne vemo natančno, s katerimi obnovitvenimi deli na cerkvi so pričeli. Alisi omenja v pregledu kapiteljskega arhiva dokument z datumom 18. januar 1592, ki omenja med gradbenimi deli pod oltarjem sv.

Katarine najdeno bizantinsko slonokoščeno skrinjico – relikviarij iz časa prve polovice 10. stoletja.³⁹ Pomemben ohranjeni dokument iz leta 1595 dokazuje, da so se obnovitvena dela na cerkvi vendarle pričela. Člani izvoljenega gradbenega odbora, ki je vodil gradnjo glavne piranske cerkve, njene fasade, zvonika in utrditve brežine, so si pridobili mnenje beneških gradbenih strokovnjakov o obnovi piranske cerkve.

LESENI MODEL CERKVE SV. JURIIJA

Leseni model cerkve, ki je ohranjen v zakristiji sv. Jurija, je bil izdelan najverjetneje prav na pobudo župana Brianija in sklepnega zapisa, ki govori o poteku gradnje cerkve leta 1590. Domnevamo lahko, da leseni model predstavlja staro gotsko cerkev v času tik pred obnovo, ki se je pričela šele leta 1592. Pogosto je bilo v navadi, da so uporabili leseni model cerkve kot predlog obnove. K modelu sodita dve dodatni deski, ki imata veliki polkrožni okni, kar nedvomno kaže, da je bil model uporabljen tudi kot projekt obnove (Guček, 2001, 130–134). Navedeno morebitno uporabo modela še potrjuje predlog župana Brianija. Ohranjeni leseni model cerkve predstavlja triladijsko gotsko cerkev z dolgim korom in poligonalno zaključeno apsidno (Dolenc Kambič, 2002). V cerkveni ladji so bili v spodnjem delu odžagani štirje pari stebrov, ki delijo ladje med seboj. Srednja ladja je širša in višja od obeh stranskih. Strešina osrednje, širše ladje je bila dvokapna, stranski ladji sta bili prekrite z nižjo, enokapno streho, kar lahko izhaja iz predhodne tlorisne in prostorske sheme, značilne za romansko bazilikalno stavbo. Glavna fasada cerkve kaže značilnosti gotske zasnove z okroglim oknom v sredini nad glavnim vhodom, ki izhaja iz sheme ladijskega prostora. Okrogla okna se pojavijo tudi na obeh stranskih ladijskih fasadah. Dolgi enoten gotski kor – prezbiterij, ki nima delitve na dve poli, zaključuje poligonalno obsekana apsida, kar je značilnost beneških gotskih cerkva. V osrednji osi poligonalne apside je tik pod vrhom postavljeno polkrožno zaključeno veliko termalno okno. Ob straneh prezbiterija sta v liniji ladijske stene simetrično postavljena prizidka, ki sta tudi po velikosti enaka. V južnem prizidku sta bili zakristija in nad njo kapiteljska knjižnica. Zakristijski prizidek je bil verjetno leta 1614 razširjen, leta 1627 nadzidan in šele leta 1847 so bili urejeni kletni prostori pod zakristijo. V dosedanji pregledani arhivski dokumentaciji ni omenjena funkcija severnega prizidka. Le na lesenem modelu je prostor severnega prizidka razpoznaven kot prostor s posebno določeno namembnostjo, saj bi zaradi postavljenega elementa opreme domnevali, da je bila v omenjenem prostoru kapela za krščevanje. V notranj-

39 Alisi, 1988, št. 48, str. 6. Slonokoščena skrinjica je bila shranjena v zakladnici piranske stolnice. Do leta 1920 je bila v cesarski zbirki, leta 1923 je bila razstavljena v Rimu in od tam je prišla v Muzej Istre v Pulj, kjer se nahaja še danes (MDZK, št. 10, 1884, str. CVII).

Sl. 8, 9: Leseni model cerkve, Arhiv ZVKDS, OE Piran (Foto J. Jeraša).

Fig. 8, 9: A wooden model of the church, IPCHS archives, RO Piran (Photo J. Jeraša).

ščini cerkve je razpoznavnih sedem oltarjev, glavni oltar je v osrednjem prostoru apside. Ob vsaki ladijski steni sta po dva stranska oltarja. Ob severno steno ladje je postavljena stenska konstrukcija, ki nima določljive funkcije. Ob slavoloku sta oltarni niši, ki ju zaključuje plitek, banjast obok, podobni pa sta današnjima nišama z oltarjem. K lesenemu modelu sodita dve samostojni stranici severne in južne ladijske stene s po tremi velikimi polkrožnimi okenski odprtini, podobnimi obstoječim termalnim oknom. Nedvomno pripadajo arhitekturni in konstrukcijski elementi lesenega modela arhitekturnim značilnostim, ki jih lahko postavimo v gotsko obdobje kot tudi v čas obnovitvenih del. Prav zaradi tega lahko v obstoječem lesenem modelu prepoznamo osnovo gotske stavbe kot tudi možne projektne rešitve obnove.

Leseni model odlikuje natančna izdelava arhitekture tako na zunanjščini kot tudi v notranjščini z vsemi arhitekturnimi elementi in s cerkveno opremo. Glavni oltar je postavljen v sredino apside in stoji na vzdignjenem delu samostojno v prostoru. Stranski oltarji ob ladijski steni imajo stopnice in oltarne menze. Niši v slavoločni steni imata obliko in postavitev, ki ustrezajo današnjemu stanju. Leseni ohranjeni model je bil leta 1915 restavriran.⁴⁰

SKLEP

Stolnica sv. Jurija v Piranu ima zaradi svojega položaja v prostoru, zgodovinskega pomena in arhitekturne vrednosti v vseh ohranjenih sledovih izjemno dominantno vlogo ter značaj pomembnejšega javnega objekta mesta različnih časovnih obdobj. Nedvomno je obnova cerkve sv. Jurija v Piranu zaradi dotrajanega stanja stare gotske cerkve ob obisku apostolskega vizitatorja predstavljala velik podvig in pomemben mestni in cerkveni projekt tedanjega časa. Obširni projekt in z njim povezane korenite spremembe so zahtevale na eni strani odločitve posvetne in cerkvene oblasti ter na drugi strani prizadevanja meščanov, še posebej uglednih posameznikov. Stroški temeljite obnove cerkve, ki so jo po vseh prizadevanjih sprejeli, so predstavljali veliko finančno breme za meščane. Pri odgovornih odločitvah od prave projekta obnove cerkve in z njo povezanimi objekti ter deli, ki so pripeljali do izvedbe, je imel pomembno vlogo štiričlanski gradbeni odbor, katerega so sestavljali najvplivnejši meščani. Prav ti so imeli družinske korenine v vplivnih beneških družinah, s katerimi so imeli kljub oddaljenosti še vedno tesne povezave. Zato bi lahko domnevni arhitekt, ki je izdelal načrte za obnovo cerkvenega kompleksa, izhajal iz Benetk, saj je bila gradbenemu odboru zaupana naloga poiskati najuglednejše strokovnjake, ki bi lahko svetovali pri tako pomembnih odločitvah. K dolgotrajni obnovi, še posebej v začetnem delu, ko so se dela vsaj še za desetletje zavlekla, so pripevali svoj delež tudi spori med meščani.

⁴⁰ Napis na ploščici pod leseno polico, na katero je bil postavljen lesen model, se glasi: MODELLO DELLA VECCHIA CATTEDRALE DI PIRANO, RISTAURO ANNO MCMXV, PER ORDINE DELL'I.R. CONSERVATORE PROVINCIALE. Zadnje restavriranje lesenega modela je bilo leta 2001 (poročilo Inv. št. 3744, Sign. 2457), ko je bil model predstavljen na razstavi Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem v Arhitekturnem muzeju v Ljubljani.

Današnje stanje cerkve je rezultat temeljite obnove, ki je bila zasnovana ob izteku 16. stoletja, dokončana pa šele 1637 z njeno ponovno posvetitvijo in manjšimi deli, ki so se zavlekli še do sredine 17. stoletja. Največje spremembe so bile predvsem v konceptu zasnove celotnega sakralnega kompleksa, zato lahko upravičeno te posege obravnavamo kot novogradnjo. Predhodni koncept zasnove kompleksa, ki ga opredelimo kot srednjeveškega, je izhajal iz zasnove domnevno še romanskega cerkvenega kompleksa, ki so ga dopolnjevali deli zgradb morda še starejše utrdbene arhitekture. Gotski kompleks sv. Jurija je vključeval cerkev z zvonikom, prizidanim ob njen severozahodni vogal, samostojno stoječo krstilnico pred njo in dele nekdanje utrdbe, ki jih ne moremo natančneje določiti v prostoru. Gotska obnova okoli leta 1344 ni spreminjala koncepta zasnove kompleksa.

V novem duhu prenovljeni piranski cerkveni kompleks prinaša kljub enakemu tlorisnemu vzorcu novo dvoransko cerkev. Samostojno stoječ zvonik cerkve je postavljen za njenim prezbiterialnim delom in posnema svojega vzornika, zvonik sv. Marka v Benetkah. Krstilnica sv. Janeza Krstnika, ki je postavljena ob poti proti cerkvenemu kompleksu, je pravzaprav logična in še vedno tradicionalna postavitev v konceptu zgodnje-krščanskega kompleksa. Pogoj za kvalitetno izvedbo

gradnje cerkvenega kompleksa je predstavljala odločitev o nujni predhodni utrditvi hriba, ki je potekala v več fazah še v nadaljnjih stoletjih in se je ohranila do današnjih dni in daje kompleksu utrdbeni značaj. Večje dekorativne spremembe v notranjščini je cerkev doživela šele v 19. stoletju, ko so bili ponovno potrebni sancijski posegi zaradi dotrajanosti stavbe.

Obnova cerkvenega kompleksa sv. Jurija ob koncu 16. in v prvi polovici 17. stoletja ter raziskovanje, ali je bila ob novogradnjah zvonika in krstilnice zgrajena tudi nova cerkev, predstavlja nadaljnje preučevanje poteka gradnje na podlagi ohranjenih arhivskih virov, konservatorskih raziskav in najdenih materialnih ostankov med potekom obnove.

ZAHVALA

Zahvaljujem se g. škofu dr. Jožefu Smeju, ki je prevedel vse tri ključne zapise o dogajanju in poteku začetka prenovitvenih posegov. Zahvaljujem se kolegici Vanji Prohinar za umetnostnozgodovinsko interpretacijo latinskega zapisa, dr. Ani Lavrič za možnost uporabe transkribiranega besedila vizitacijskega poročila in njeno spodbudo ter pregled pripravljenega članka. Zahvaljujem se tudi dr. Darji Mihelič za konzultacije med pisanjem.

APOSTOLIC VISITOR AGOSTINO VALIER – INITIATOR OF THE RENOVATION OF THE CHURCH OF ST. GEORGE IN PIRAN. INTERPRETATION OF HISTORIC SOURCES AS A STARTING POINT OF CONSERVATIONAL RESEARCH

Mojca Marjana KOVAČ

Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia, Regional Unit Piran, SI-6330 Piran, Trg bratstva 1
e-mail: mojcam.kovac@guest.arnes.si

SUMMARY

The article focuses on the review of archival sources, historical representations and interpretation of conservational research during the course of restoration works on the church of St. George and takes into consideration material remains and finds from this monument as a starting point of its presentation. Representation of the Gothic church building in its original state represents a reference point for determination of subsequent changes performed during restoration. The decision to renovate the old Gothic church, which was in ruins, was a demanding and responsible undertaking for the Church and Municipal authorities, because it demanded substantial financial resources. Two basic options emerged: to renovate the existing church or to build a new one. The initiative for the renovation of the minster in Piran was a visitation of the Veronese bishop Agostino Valiero in 1580, ordered by the Pope Gregory XIII. On the basis of the preserved visitation report, we were able to recognize the endeavours and personal engagement of bishop Valier, who took his task as an opportunity to resolve the dilemmas regarding the renovation of the church in Piran. Through his role as a dignitary of the Church he strived to unite Church and Municipal authorities and ensure financial resources while paying regard to expert architect opinions. The visitation report provides detailed description of the original state of the Gothic church and its furnishings and thus represents a remarkable document of great importance for research of architectural history of the church. The final decision to start renovating the church, elaboration of plans and gathering funds were important issues during the entire decade that followed even though the basic guidelines were set in 1580. The renovation of the church was closely associated with the consolidation of the access path and the slope of the hill the church was built on and included thorough changes of the original medieval church structure. The result of renovation works on the church of St.

George are two new buildings: the baptistery of St. John the Baptist, erected as a presbyterial part of the church and a separate bell tower. The question remains whether we can consider this renovation as a construction of a new church. It is to be answered by further research of the course of building works.

Keywords: apostolic visitor, church of St. George, archival and conservational research

VIRI IN LITERATURA

- PAK, 1** – Pokrajinski arhiv Koper, enota Piran, Varia Piranensia, Acta varia, škatla 1, Copie di documenti 1283 – 1609, 44–48.
- ASV, ACC** – Archivio Segreto Vaticano, Archivium S. Congregationis Concilii, Istriae Visitatio Apostolica 1579, sig. S. Congr. Concilii, Visit. Ap. 58.
- ZVKDS, OEP** – Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Piran, Dolenc Kambič N. (2002): Leseni model župne cerkve, Konservatorsko restavratorski poseg in preiskave – poročilo, Inv. št. 3744, Sign. 2457.
- Alisi, A. (1972):** Pirano. La sua chiesa. La sua storia. Villa Opicina, Tip. Villaggio del Fanciullo.
- Alisi, A. (1987–1990):** Cronologia Piranese, La voce di S. Giorgio. Trieste.
- Bernik, S. (1968):** Organizem slovenskih obmorskih mest Koper, Izola, Piran. Ljubljana – Piran, Mladinska knjiga – Medobčinski zavod za spomeniško varstvo.
- Brejc, T. (1983):** Slikarstvo od 15. do 19. stoletja na slovenski obali: Topografsko gradivo. Koper, Medobčinski zavod za spomeniško varstvo Piran.
- Caprin, G. (1905/1968):** L'Istria nobilissima I, II. Trieste, Libreria internazionale "Italo Svevo".
- Craievich, A. (1999):** La Trinita e santi, Istria città maggiori, Capodistria, Parenzo, Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento. Trieste, Università degli studi di Trieste, Edizioni della laguna, 200–201.
- Guček, M. et. al. (1996):** The conservation project and presentation of St. George's Cathedral in Piran (Slovenia), EC Workshop on non-destructive testin to evaluate damage due to environmental effects on historic monuments. Trieste, Università degli studi di Trieste, 15–17 February 1996, 1–5.
- Guček, M. et. al. (1996):** The conservation project and presentation of St. George's minster church in Piran (Slovenia), ICOMOS, 11th General Assembly and international symposium "The Heritage and social Changes". Sofia, 5–9 October 1996, 484–494.
- Guček, M. (2001):** Izvirna lesena maketa župnijske cerkve sv. Jurija v Piranu. V: Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem, Obdobje med pozno renesanso in zrelem barokom. Ljubljana, Arhitekturni muzej Ljubljana, 130–135.
- Hoyer, S. A. (2003):** Vrnitev v Italijo odnesenih umetnin iz Slovenske Istre. Primorska srečanja, let. 26, št. 259 (2002). Nova Gorica, 2–12.
- Hoyer, S. A. (2005):** V Italiji ostale umetnine iz Kopra, Izole in Pirana. V: V Italiji zadržane umetnine iz Kopra, Izole in Pirana. Piran – Ljubljana, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije Območna enota Piran, 14–21.
- Hoyer, S. A. (2005):** Seznam iz Kopra, Izole in Pirana umaknjenih umetnin, V Italiji zadržane umetnine iz Kopra, Izole in Pirana, Piran – Ljubljana, 22–29.
- Kandler, P. (1983):** Itinerario di Marin Sanuto dell'anno 1483. V: L'Istria 1846–1852, III. Trieste, I. Svevo, 52–53.
- Kandler, P. (1846):** Del Battistero di Pirano. V: L'Istria, 1846–1847, I. Trieste, I. Svevo, 10–11, 42–43.
- Lavrič, A. (1986):** Vizitacijsko poročilo Agostina Valiera o koprski škofiji iz leta 1579. Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta.
- Mihelič, D. (1992):** Piranska razglednica iz prvih desetletij 17. stoletja. Annales – Anali korpskega primorja in bližnjih pokrajin, 2/92. Koper, 257–266.
- Mihelič, D. (1995):** Kompleks piranske župne cerkve sv. Jurija: Korak k odkrivanju novih umetnostnozgodovinskih dejstev?. Annales – Series historia et sociologia, 6/95. Koper, 7–14.
- Mikuž, J. (1972):** Domnevni Domenico Tintoretto v piranskem Pomorskem muzeju. Obala 15. Koper, 21.
- MDZK (1984):** Mittheilungen der K.K. Zentral-Kommission, 1884, št. 10, str. CVII, CCXXIV.
- MDZK (1887):** Mittheilungen der K.K. Zentral-Kommission, 1887, št. 13, str. CLXXV, CLXXVI.
- Morteani, L. (1886):** Le notizie storiche della città di Pirano. Trieste.
- Naldini, P. (1700/2001) [Darovec, D. (ur.):** Cerkevni krajepis ali opis mesta in škofije Justinopolis, ljudsko Koper. Knjižnica Annales Majora, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper, Škofija Koper, Koper, 191–209.
- Quinzi, A. et. al. (1999):** 279. Stali corali. V: Istria: città maggiori, Capodistria, Parenzo, Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento. Trieste, Università degli studi di Trieste – Edizioni della Laguna, 152–153.
- Rota, S. (1882):** Notizie sul Duomo di Pirano. Parenzo, Stab. tip. di Gaetano Coana.
- SSKJ** – Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana, DZS.
- Snoj, D. (1993):** De pavone. Ob najdbi fibule iz Pirana. Annales – Anali korpskega primorja in bližnjih pokrajin, 3/93. Koper, 67–72.
- Šumi, N. (1969):** Arhitektura XVII. stoletja na Slovenskem. Ljubljana, Slovenska matica.
- Tafari, M. (1992):** Benetke in renesansa. Religija, znanost, arhitektura. Ljubljana, Krt.